

УДК 347.453

І.А. ЧУРКІН, Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава
Мудрого»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ НАЙМОДАВЦЕМ ОБОВ'ЯЗКУ З ПЕРЕДАННЯ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ НАЙМАЧУ У КОРИСТУВАННЯ ЗА ДОГОВОРОМ НАЙМУ (ОРЕНДИ) АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ БЕЗ ЕКІПАЖУ

Ключові слова: договір найму (оренди) автомобільного транспортного засобу без екіпажу, обов'язок наймодавця з передання автомобільного транспортного засобу наймачу

Під час укладення договору найму (оренди) автомобільного транспортного засобу без екіпажу у сторін виникають певні обов'язки стосовно майна, зокрема і обов'язок наймодавця з передання автомобільного транспортного засобу наймачу.

Договірні правовідносини досліджувалися вченими у різних аспектах. Зокрема, ґрунтовні дослідження були проведені М.І. Брагінським, В.В. Вітрянським [1] та іншими ученими. Однак проблема обов'язку наймодавця з передання автомобільного транспортного засобу наймачу у користування за договором найму (оренди) автомобільного транспортного засобу без екіпажу є актуальною, недостатньо дослідженою та потребує подальшого вивчення, що і є метою нашого дослідження.

Одним із головних обов'язків наймодавця за договором найму автомобільного транспортного засобу без екіпажу (далі – договір найму АТЗ без екіпажу) є передання транспортного засобу наймачу у користування. Зазначене впливає із сутності договору найму,

як договору, метою якого є передача майна у користування та відповідає ст.765 ЦК України [2], згідно з якою наймодавець зобов'язаний передати наймачеві майно у користування негайно або у строк, встановлений договором найму. Як слушно зазначає Д.С. Левенсон, без передання в користування транспортних засобів не може бути договору оренди [3, с.44].

Переданням у найм автомобільного транспортного засобу (далі – АТЗ) без екіпажу є дії наймодавця, які спрямовані на переміщення цього об'єкта з його майнової сфери до майнової сфери наймача [4, с.103]. Передання наймодавцем у найм АТЗ може бути лише активною дією.

Наймодавець зобов'язаний передати наймачеві у користування АТЗ негайно або у строк, встановлений договором найму. Строк передання АТЗ наймодавцем у користування наймача є строком виконання обов'язку. Цей строк є умовою належного виконання зобов'язання наймодавцем. Від строку передання АТЗ в найм залежить: по-перше, початок використання наймачем цього майна; по-друге, початок виконання наймачем своїх обов'язків за договором та ін.

Щодо вимог ст.765 ЦК України [2], якою передбачено обов'язок наймодавця передати наймачеві у користування АТЗ негайно, то в цілому її зміст узгоджується з ч.2 ст.530 ЦК України [2], що визначає: «Якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, кредитор має право вимагати його виконання у будь-який час. Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або актів цивільного законодавства».

У той же час, вважаємо, що формулювання законодавця щодо негайного виконання договору найму є дещо некоректним. З невиконанням зобов'язання найму у належний строк пов'язується цілий ряд правових наслідків: наймач має право за своїм вибором: вимагати від наймодавця передання майна і відшкоду-

вання збитків, завданих затримкою; відмовитися від договору найму і вимагати відшкодування завданих йому збитків (ст.766 ЦК України [2]).

Таким чином, виникає проблема визначення моменту з якого обов'язок, щодо негайного передання АТЗ є порушеним, з якого моменту обраховувати затримку та нараховувати збитки, завдані несвоєчасним переданням АТЗ у користування, нарешті з якого моменту починається у даному разі перебіг строку позовної давності. Законодавець, мабуть мав на увазі, що передання АТЗ має слідувати одразу ж після укладення договору найму. Однак для цього наймодавець повинен здійснити ще і якісь фактичні дії, спрямовані на виконання цього обов'язку (привести АТЗ у стан, необхідний за договором для передачі, доставити АТЗ у місце передачі і таке інше). Для здійснення цих дій також необхідний певний розумний строк. У зв'язку з цим пропонуємо викласти дану норму у наступній редакції: наймодавець зобов'язаний передати наймачеві майно у користування негайно (у розумно необхідний для цього строк) або у строк, встановлений договором найму.

Так, негайна передача АТЗ наймодавцем дійсно може мати місце, однак, можливо, це було би більш доцільно у реальному договорі найму, який вважається укладеним з моменту передання майна у користування.

Важливе значення для виконання наймодавцем обов'язку з передачі АТЗ наймачеві у користування має місце, у якому таке передання має бути здійснене. За загальним правилом, місце виконання зобов'язання встановлюється у договорі. Якщо місце виконання зобов'язання не встановлено у договорі, виконання провадиться: за зобов'язанням про передання товару (майна), що виникає на підставі інших правочинів, – за місцем виготовлення або зберігання товару (майна), якщо це місце було відоме кредиторів на момент виникнення зобов'язання; за іншим зобов'язанням – за місцем проживання (місцезнаходження) боржника. Зобов'язання може бути виконане в іншому місці, якщо це вста-

новлено актами цивільного законодавства або впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту.

У зобов'язанні з передачі АТЗ у користування наймача боржником є наймодавець. Виконання зобов'язання з передання майна у користування за його місцезнаходженням (якщо наймодавець є юридичною особою) є не завжди можливе та доцільне. Чинне законодавство (ст.93 ЦК України [2]) визначає, що місцезнаходженням юридичної особи є фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління і обліку. Не завжди АТЗ, який є предметом договору найму, може знаходитися саме у цих місцях. Таким чином, якщо місце виконання договору найму АТЗ не обумовлене, доцільним було би проводити передавання АТЗ у місці його виготовлення або зберігання з попереднім повідомленням про це місце наймача.

Як правило, АТЗ передається з постійного місця свого зберігання (находження), якщо він не перебуває в експлуатації. Наприклад, так передаються АТЗ, що знаходяться в гаражі орендодавця... [5, с.96].

У зв'язку з тим, що АТЗ є технічно складним механізмом, іноді, є важливим визначення місця передавання, яке би за своїми властивостями (технічними та функціональними) дозволило визначити його стан, відповідність нормативним та іншим вимогам.

Відповідно до ч.1 ст.767 ЦК України [2] наймодавець зобов'язаний передати наймачеві річ у комплекті та у стані, що відповідають умовам договору найму та її призначенню.

Автомобільний транспортний засіб, що передається за договором найму, повинен відповідати його цільовому призначенню, тобто стан його повинен бути таким, що забезпечить можливість його нормального господарського використання.

Відповідно до ст.10 Закону України «Про транспорт» [6], АТЗ повинні відповідати вимогам безпеки, охорони праці та екології,

державним стандартам, мати відповідний сертифікат. У той же час, стосовно комплектності та технічного стану АТЗ, законодавець висуває і певні спеціальні вимоги, яким вони повинні відповідати при їх експлуатації.

Технічний стан АТЗ та їх обладнання повинні відповідати вимогам стандартів, що стосуються безпеки руху та охорони навколишнього середовища, а також правил технічної експлуатації, інструкцій підприємств-виробників та іншої нормативно-технічної документації. У тому разі, якщо вони не відповідають зазначеним вимогам їх експлуатація прямо заборонена чинним законодавством. Імперативні вимоги щодо технічного стану, комплектності і т.д. АТЗ визначені Правилами дорожнього руху, які затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. № 1306 (зі змінами та доповненнями) [7] і ст.20 Закону України «Про автомобільний транспорт» [8], зокрема вказується: конструкція та технічний стан транспортних засобів, а також їх частини мають відповідати вимогам, порядок визначення яких установлює Кабінет Міністрів України, та забезпечувати: безпеку людей, які користуються транспортними засобами чи беруть участь у дорожньому русі; відповідність нормам стосовно викидів забруднювальних речовин, парникових газів, електромагнітних завад, рівню шуму та інших чинників негативного впливу на людину та довкілля; запобігання пошкодженню транспортними засобами доріг та їх облаштування; ефективне використання енергетичних ресурсів, частин і експлуатаційних матеріалів; захист від незаконного використання транспортних засобів та запобігання пошкодженню вантажів; збереження властивостей безпеки від моменту виготовлення АТЗ до його утилізації; відповідність іншим вимогам законодавства.

Транспортні засоби та частини до них повинні відповідати вимогам нормативної і конструкторської документації та мати маркування для їх ідентифікації.

Із зазначеного можна зробити висновок, що наймодавець повинен передати наймачеві АТЗ у технічному стані та комплектності, які

відповідають вимогам, встановленим законодавством.

Якщо ж у найм передається АТЗ технічний стан та комплектність якого не відповідають чинному законодавству на наймача може бути покладено обов'язок здійснення його ремонту або доукомплектування необхідним обладнанням, засобами безпеки та ін. У іншому разі договір найму, як правова конструкція, за допомогою якої наймач може використовувати чуже майно, втрачає сенс. Як вже зазначалося, експлуатація АТЗ та його обладнання, які не відповідають вимогам стандартів, що стосуються безпеки руху та охорони навколишнього середовища, а також правил технічної експлуатації, інструкцій підприємств-виробників та іншої нормативно-технічної документації, прямо заборонена чинним законодавством.

Звісно, це не означає, що АТЗ, який передається у найм, повинен бути взагалі позбавлений недоліків, однак ці недоліки не повинні перешкоджати його звичайному використанню за цільовим призначенням.

Обов'язок наймодавця надати АТЗ у належному технічному стані та комплектності іноді доповнюється й іншими вимогами, які до нього пред'являються. Ці вимоги можуть стосуватися максимальної швидкості АТЗ, його місткості, кількості посадочних місць, кольору (щодо спеціальних АТЗ таких, як автомобілі швидкої допомоги, призначені для пожежогасіння і т.п.) та ін.

Разом із АТЗ наймодавець зобов'язаний передати наймачеві ще й пакет супроводжувальних документів до нього (паспорти АТЗ та шасі транспортного засобу, інструкції з експлуатації, технічний паспорт, сертифікат якості та ін.). Також на наймодавця може бути покладено обов'язок перед передачею у найм АТЗ здійснити його позапланове технічне обслуговування (заміну масел двигуна та коробки передач, гальмівної рідини та інших видаткових матеріалів і так далі), залити у бак певну кількість пального тощо. Під час укладення договору найму транспортного засобу наймодавець повинен обумовити його недоліки, як приховані так і наявні.

Частиною 3 ст.767 ЦК України [2] на наймача покладається обов'язок у присутності наймодавця перевірити справність АТЗ. Якщо наймач у момент передання АТЗ в його володіння не переконується у його справності, АТЗ вважається таким, що переданий йому в належному стані.

У той же час, АТЗ є складним механізмом і перевірка його справності може потребувати наявності у наймача спеціальних знань, яких у нього може й не бути.

Інколи, при прийнятті наймачем АТЗ, виникає необхідність не лише у здійсненні його технічного огляду, але й у випробувальній перевірці. При цьому наймач може залучити відповідних фахівців, або ж незалежну спеціалізовану організацію з технічного обслуговування для оцінки технічного стану АТЗ. Залучення подібної спеціалізованої організації або ж фахівців для здійснення технічного огляду та випробувальної перевірки у практиці укладання договорів найму АТЗ без екіпажу зустрічається досить рідко, оскільки, це є правом, а не обов'язком наймача.

Тому вважаємо, що наймодавець повинен звільнитися від відповідальності, а АТЗ вважатися переданим у належному стані лише у тому разі, якщо наймач під час приймання АТЗ не переконався у його справності стосовно явних недоліків, які можна виявити при звичайному візуальному огляді та тестуванні технічних систем АТЗ.

На жаль, чинне законодавство (ст.768 ЦК України [2]) надає наймачеві можливість притягнути наймодавця до відповідальності за наявність прихованих недоліків, які виявилися після передання йому АТЗ лише у тому разі, якщо останній гарантував якість речі протягом усього строку договору найму. Зокрема, у цьому разі встановлюється, що якщо у речі, яка була передана наймачеві з гарантією якості, виявляться недоліки, що перешкоджають її використанню відповідно до договору, наймач має право за своїм вибором вимагати: заміни речі, якщо це можливо; відповідного зменшення розміру плати за ко-

ристування річчю; безоплатного усунення недоліків речі або відшкодування витрат на їх усунення; розірвання договору і відшкодування збитків, які були йому завдані.

Але ж у тому разі, якщо АТЗ має приховані недоліки, які виявилися вже після прийняття його наймачем, це не означає, що він отримав його у стані саме належної якості. Йдеться лише про те, що ці недоліки у АТЗ були наявні і на момент передачі його у найм, але не могли бути виявлені внаслідок їх прихованого характеру (наприклад, внаслідок несправності двигуна рівень споживання мастила був вищим від допустимої норми). Тому пропонуємо внести зміни до чинного законодавства, якими розповсюдити дію ч.2 ст.768 ЦК України [2] не лише на випадки, коли АТЗ було передано наймачеві наймодавцем з гарантією якості, але й на всі випадки наявності прихованих недоліків АТЗ, які існували на момент його прийняття наймачем.

У разі виявлення недоліків АТЗ під час його прийняття наймач має право вимагати їх усунення наймодавцем, або заміни АТЗ, якщо це можливо. Також, відповідно до положень ст.766 ЦК України [2], у такій ситуації наймач має право вимагати від наймодавця відшкодування збитків, завданих затримкою передавання АТЗ або ж відмовитися від договору найму і вимагати відшкодування завданих йому збитків.

У зв'язку з наведеним не можемо погодитися з думкою Е.В. Вакулович про те, що «співпраця контрагентів за договором оренди транспортних засобів має певний фідучіарний елемент, зокрема, під час тривалого періоду позитивної ділової та договірної співпраці предмет вказаного договору на практиці переходить у володіння, у більшості випадків, без спеціального ретельного та професійного огляду» [5, с.97]. Аналіз ч.3 ст.767 ЦК України [2] дозволяє зробити лише один висновок: скільки б довго не тривали відносини позитивної ділової та договірної співпраці між сторонами договору найму АТЗ, це не звільняє наймача від обов'язку з перевірки справності

АТЗ, а у разі неналежного виконання цього обов'язку або його не виконання саме на наймача покладаються усі негативні правові наслідки (він не може притягти наймодавця до відповідальності, а отже і фідучіарний елемент при цьому відсутній).

Якщо наймач був повідомлений наймодавцем про наявність недоліків АТЗ, але не пред'явив останньому вимогу про їх усунення, на наш погляд слід погодитися із думкою що, він втрачає право на стягнення спричинених передачею речі неналежної якості збитків, оскільки, приймаючи майно за таких обставин, він фактично погоджується з його якістю [9, с.278].

Відповідно до ч.2 ст.767 ЦК України [2], наймодавець зобов'язаний попередити наймача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна наймача або інших осіб або призвести до пошкодження самої речі під час користування нею. При невиконанні наймодавцем зазначеного обов'язку наймач звільняється від відповідальності за шкоду, завдану третім особам у зв'язку з користуванням транспортним засобом, і вправі вимагати від наймодавця відшкодування збитків, якщо шкода була заподіяна йому. Відповідно до ч.2 ст.780 ЦК України [2], шкода, завдана у зв'язку з користуванням річчю, відшкодовується наймодавцем, якщо буде встановлено, що це сталося внаслідок особливих властивостей або недоліків речі, про наявність яких наймач не був попереджений наймодавцем і про які він не знав і не міг знати. Умова договору найму про звільнення наймодавця від відповідальності за шкоду, завдану внаслідок особливих властивостей чи недоліків речі, про наявність яких наймач не був попереджений наймодавцем і про які він не знав і не міг знати, є нікчемною.

У зазначених нормах йдеться саме про особливі властивості та недоліки речі, які притаманні саме їй, а не в цілому речам одного роду або виду. Так, не є особливою властивістю АТЗ той факт, що діяльність, яка здійс-

нюється щодо нього, є джерелом підвищеної небезпеки (джерелом підвищеної небезпеки, відповідно до ч.1 ст.1187 ЦК України [2], є, у тому числі, діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб).

Отже, визначення обов'язку наймодавця з передання автомобільного транспортного засобу наймачу у користування за договором найму (оренди) автомобільного транспортного засобу без екіпажу та його юридичне закріплення, мають важливе науково-практичне значення, оскільки відсутність у законодавстві деяких положень перешкоджає можливості належного захисту прав сторін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брагинский М. И., Договорное право: Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 1997. – 681 с.
2. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р., № 435–IV // ВВР України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
3. Левенсон Д. С. Договор аренды транспортных средств / Д. С. Левенсон. – М. : Юрид. лит., 1969. – 120 с.
4. Мороз М. В. Правові питання оренди майна державних підприємств: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.03 / М. В. Мороз. – Х., 2000. – 167 с.
5. Вакулович Е. В. Договір оренди транспортного засобу: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.03 / Е. В. Вакулович. – Х., 2002. – 163 с.
6. Закон України «Про транспорт» : від 10.11.1994 р., № 232/94–ВР // ВВР України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Правила дорожнього руху» : від 10.10.2001 р. № 1306 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 41. – Ст. 35.
8. Закон України «Про автомобільний транспорт» : від 05.04.2001 р., № 2344–III // ВВР України. – 2006. – № 32. – Ст. 273.

9. Цивільне право : підручник : у 2 т. Т. 2 / [В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.] ; за ред. В. І. Борисової, | І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, – 2011. – 816 с.

Чуркін І. А. Особливості виконання наймодавцем обов'язку з передання автомобільного транспортного засобу наймачу у користування за договором найму (оренди) автомобільного транспортного засобу без екіпажу / І. А. Чуркін // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 1168–1173 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13hiazbe.pdf>

Досліджено проблеми недосконалості законодавства стосовно обов'язку наймодавця з передання автомобільного транспортного засобу наймачу у користування за договором найму (оренди) автомобільного транспортного засобу без екіпажу та запропоновані шляхи подолання даних прогалин.

Чуркин И.А. Особенности исполнения наймодателем обязанности по передаче автомобильного транспортного средства нанимателю в пользование по договору найма (аренды) автомобильного транспортного средства без экипажа

Исследованы проблемы несовершенства законодательства, касающегося обязанностей наймодателя по передаче автомобильного транспортного средства нанимателю в пользование по договору найма (аренды) автомобильного транспортного средства без экипажа, и предложены пути преодоления данных пробелов.

Churkin I.A. Features of the Landlord Duties on Transfer of Motor Vehicle Use in the Employer under a Lease (Rent) a Road Vehicle without Crew

The problems of inadequate legislation relating to the responsibilities of the landlord to transfer motor vehicle lessee for use under a lease (rent) a road vehicle without crew, and the ways to overcome these gaps.

Форум права